

Polityka penitencyjarna po 25 latach od uchwalenia kodeksu karnego wykonawczego

BARBARA STAŃDO-KAWECKA

ORCID: 0000-0002-7296-1260

Zakład Prawa Karnego Wykonawczego

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

Abstrakt

Problematyka artykułu koncentruje się wokół podstawowych założeń polskiej polityki penitencyjnej odzwierciedlonych w pierwotnej wersji kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku oraz w nowelizującej go ustawie z 2022 roku. Fundamentalne dla polityki penitencyjnej w świetle przepisów kodeksu z 1997 roku były zasady: humanitaryzmu, poszanowania godności ludzkiej skazanych i podmiotowego traktowania. Ostatnie zmiany wprowadzone na mocy ustawy z 5 sierpnia 2022 roku sugerują powrót do koncepcji „wychowania skazanych przez dyscyplinę”. Była ona popularna w trakcie obowiązywania poprzedniej kodyfikacji karnej z 1969 roku i polegała na stosowaniu zaostrzonych rygorów wykonywania kary pozbawienia wolności wobec sprawców uznanych przez ówczesne władze za szczególnie niebezpiecznych dla państwa. Strategia odstraszenia od przestępczości przez surowe kary wykonywane w surowych warunkach nie znajduje jednak potwierdzenia w badaniach naukowych i nie może być podstawą humanitarnej i racjonalnej polityki penitencyjnej.

Słowa kluczowe: więzień, kara pozbawienia wolności, polityka kryminalna, racjonalna polityka penitencyjarna

1. Polityka penitencyjna — wyjaśnienia terminologiczne

Upływ ćwierćwiecza od uchwalenia ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. Nr 90, poz. 557; dalej: k.k.w.) skłania do refleksji nad aktualnością założeń polityki penitencyjnej leżących u podstaw tego kodeksu. Rozważania na ten temat wymagają jednak najpierw sprecyzowania pojęcia „polityka penitencyjna”, bezpośrednio związanego z „prawem penitencyjnym”. Obydwa te terminy od wielu lat są powszechnie używane w polskiej literaturze naukowej, o czym świadczą tytuły podręczników do nauki prawa i polityki penitencyjnej¹ oraz innych pozycji książkowych². Nie wdając się w rozległe spory terminologiczne, dla jasności wyводу należy jednak zaznaczyć, że zakres przedmiotowy prawa penitencyjnego w ostatnich dekadach uległ istotnemu ograniczeniu.

W okresie obowiązywania kodyfikacji karnej z 1969 roku można było zauważyć tendencję do szerokiego ujmowania prawa penitencyjnego jako zbioru norm regulujących wykonanie kar i innych środków penalnych, które stwarzały możliwość resocjalizacyjnego oddziaływania wobec sprawców przestępstw i wykroczeń. W taki sposób prawo penitencyjne określał Jerzy Śliwowski, pisząc, że jest to całokształt norm regulujących proces wykonania kary pozbawienia wolności i innych środków polegających na pozbawieniu oraz ograniczeniu wolności³. Z tą definicją zgodzali się Stanisław Walczak i Aleksander Tobis. Pierwszy z nich za prawo penitencyjne uznawał całokształt norm prawnych regulujących postępowanie ze skazanymi w czasie odbywania przez nich kary oraz stosowania środków karnych skutkujących pozbawieniem lub ograniczeniem wolności. Podkreślał przy tym, że istotą prawa penitencyjnego było to, iż miało ono służyć osiągnięciu wobec sprawcy celów resocjalizacyjnych⁴. Także według Aleksandra Tobisa prawo penitencyjne stanowiło zespół norm regulujących wykonanie kar i środków przewidzianych przez ustawę,

¹ J. Śliwowski, *Prawo i polityka penitencyjna*, Toruń 1978; A. Tobis, *Prawo penitencyjne i polityka penitencyjna*, Poznań 1978.

² S. Walczak, *Prawo penitencyjne. Zarys systemu*, Warszawa 1972; S. Walczak, *Postępowanie ze skazanymi w polskim systemie penitencyjnym. Zarys polityki penitencyjnej*, Warszawa 1992; T. Szymanowski, *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencyjnej*, Warszawa 2017.

³ J. Śliwowski, *Prawo i polityka...*, s. 4.

⁴ S. Walczak, *Postępowanie ze skazanymi...*, s. 14–15.

pozbawiających skazanego wolności osobistej lub ograniczających jego wolność w pewnym czasie i umożliwiających resocjalizacyjne oddziaływanie na niego⁵. Takie definiowanie prawa penitencyjnego sprawiło, że zaliczano do niego normy dotyczące wykonania: kary pozbawienia wolności, warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, warunkowego przedterminowego zwolnienia, kary ograniczenia wolności, środków postpenalnych przewidzianych dla recydywistów (ośrodka przystosowania społecznego i nadzoru ochronnego), niektórych środków wychowawczo-poprawczych stosowanych wobec nieletnich, aresztu w sprawach o wykroczenia i aresztu wojskowego oraz tymczasowego aresztowania jako instytucji o charakterze quasi-penitencyjnym⁶.

Obecnie prawo penitencyjne rozumiane jest jako zbiór norm regulujących wykonanie kar i innych środków penalnych skutkujących pozbawieniem wolności w związku z popełnionym przestępstwem lub wykroczeniem oraz toczącym się postępowaniem karnym. Za decydujące kryterium wydzielenia prawa penitencyjnego z prawa karnego wykonawczego uznaje się zatem nie resocjalizacyjne cele poszczególnych kar i innych środków penalnych, ale ich izolacyjny charakter. Przedmiotem regulacji tak definiowanego prawa penitencyjnego jest wykonanie kary pozbawienia wolności, zastępczej kary pozbawienia wolności, kary aresztu, zastępczej kary aresztu, aresztu wojskowego, kary porządkowej, środka przymusu skutkującego pozbawieniem wolności oraz tymczasowego aresztowania⁷.

Polityka penitencyjna jest częścią polityki kryminalnej. Ta ostatnia w polskiej literaturze naukowej określana jest jako systemowe, wielopłaszczyznowe działania podejmowane przez organy władzy publicznej zmierzające do eliminowania przestępstw i zapobiegania im⁸. Wielopłaszczyznowość działań z zakresu polityki kryminalnej jest wynikiem podejmowania ich na różnych etapach: legislacyjnym prawa karnego, ścigania przestępstw i sędziowskiego wymiaru kary oraz wykonywania orzeczonych kar. Podobnie jak inne polityki publiczne, polityka kry-

⁵ A. Tobis, *Prawo penitencyjne...*, s. 13.

⁶ *Ibidem*, s. 13–14; S. Lelental, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 1990, s. 14–15.

⁷ T. Szymanowski, *Prawo karne wykonawcze...*, s. 21–22.

⁸ L. Lernell, *Współczesne zagadnienia polityki kryminalnej. Problemy kryminologiczne i penologiczne*, Warszawa 1978, s. 19.

minalna powinna być planowana, co zdaniem Leszka Lernella oznacza „dokładne wytyczenie celów, które mamy na widoku, zbadanie aktualnej sytuacji pod kątem widzenia stopnia odchylenia istniejących warunków od wyznaczonych celów oraz wypracowanie ogólnej strategii działania z uwzględnieniem będących do dyspozycji zasobów ludzkich i finansowych”⁹.

Polityka kryminalna nie oznacza wyłącznie działania różnych organów zmierzającego do eliminowania przestępczości i zapobiegania jej. Jest także nauką zajmującą się badaniem programu działań zorientowanych na osiągnięcie tychże celów oraz formułowaniem propozycji zmian w odniesieniu do ich kierunku, metod i stosowanych środków¹⁰. Przy planowaniu polityki kryminalnej nie można poprzestać na ocenie przydatności danego działania jako narzędzia do realizacji wyznaczonego celu, ale należy ponadto starannie rozważyć możliwe skutki uboczne programowanych działań¹¹. Niewątpliwie pomocna jest tutaj nauka polityki kryminalnej.

W naukach penalnych i pracach ustawodawczych często zwraca się uwagę na potrzebę prowadzenia racjonalnej polityki kryminalnej¹². Za Leszkiem Lernellem można przyjąć, że racjonalna jest taka polityka kryminalna, która „zmierza do wytyczonego celu za pośrednictwem odpowiednio dobranych środków, na podstawie naukowo wypracowanego programu działania”¹³. Odpowiedni dobór środków oznacza posługiwanie się środkami skutecznymi i wydajnymi ekonomicznie, pozwalającymi na osiągnięcie zakładanych celów jak najmniejszym kosztem, przy czym istotne są nie tylko nakłady finansowe lub kadrowe, ale także koszty społeczne. Do tych ostatnich należą ujemne skutki przestępczości dla ofiar, sprawców, ich rodzin i całego społeczeństwa¹⁴. Racjonalna polityka kryminalna, jak pisał Tomasz Kaczmarek, jest uwarunkowana „szeroko

⁹ *Ibidem*, s. 48.

¹⁰ *Ibidem*, s. 19.

¹¹ *Ibidem*, s. 48–49.

¹² J. Błachut, *Kryminologia a polityka kryminalna*, [w:] *Po co nam kryminologia? Księga jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej*, red. W. Klaus et al., Warszawa 2019, s. 52.

¹³ L. Lernell, *Współczesne zagadnienia...*, s. 50–51.

¹⁴ *Ibidem*, s. 51.

rozumianym poznaniem rzeczywistości”¹⁵. Jest ona zgodna z aktualnym stanem wiedzy na temat możliwości realizacji określonych celów przy pomocy proponowanych środków i „ma być wytrawiona z pierwiastków magicznych”¹⁶. Tak jak inne polityki publiczne, polityka kryminalna opiera się na określonym systemie wartości, podlega ocenie aksjologicznej i poza kwestiami kosztów i skuteczności działania musi uwzględniać standardy etyczne¹⁷.

Polityka penitencyjarna jest jednym z elementów polityki kryminalnej, obejmującej między innymi politykę wykonania kar. Zakres znaczeniowy terminu „polityka penitencyjarna” uwarunkowany jest sposobem definiowania prawa penitencyjarnego¹⁸. Przy wskazanym wcześniej szerokim rozumieniu prawa penitencyjarnego politykę penitencyjarną określano jako „program działania organów państwa dotyczący postępowania ze skazanymi mającego na celu ich resocjalizację w warunkach izolacji w instytucjach penitencyjnych oraz w warunkach wolności dozorowanej”¹⁹. Z uwagi na aktualną tendencję do węższego ujmowania prawa penitencyjarnego, za politykę penitencyjarną należy uznać program działania organów władzy publicznej zmierzający do realizacji celów wykonywania kary pozbawienia wolności oraz innych środków izolacji wykonywanych w zakładach karnych i aresztach śledczych²⁰. Racjonalna polityka penitencyjarna, podobnie jak znacznie od niej szersza zakresowo polityka kryminalna, powinna realizować program działania ukierunkowany na osiągnięcie zakładanych celów, zgodny z przyjętym systemem aksjologicznym oraz aktualnym stanem wiedzy.

¹⁵ T. Kaczmarek, *Patologia społeczna a polityka kryminalna*, „Palestra” 31, 1987, nr 6, s. 30.

¹⁶ *Ibidem*, s. 29.

¹⁷ L. Lernell, *Współczesne zagadnienia...*, s. 54.

¹⁸ A. Krukowski, *Resocjalizacja przestępców*, [w:] *Kryminologia*, red. W. Świada, Warszawa 1977, s. 411–412.

¹⁹ S. Walczak, *Postępowanie ze skazanymi...*, s. 15.

²⁰ Podobnie określał politykę penitencyjarną Teodor Szymanowski, który jednak zaliczał do niej ponadto program działania zmierzający do realizacji celów wykonywania środków izolacyjnych w zakładach zabezpieczających. T. Szymanowski, *Prawo karne wykonawcze...*, s. 22–23.

2. Założenia polityki penitencjarnej w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 roku

Transformacja ustrojowa z przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku przyniosła z sobą radykalną zmianę podejścia do karania i wykonywania kar, która znalazła wyraz w kodyfikacji karnej z 1997 roku. Uchwalony wówczas kodeks karny wykonawczy był wynikiem wieloletnich prac zespołu złożonego z wybitnych przedstawicieli nauki oraz praktyków mających obszerną wiedzę z zakresu wykonywania kar i innych środków penalnych. Wśród naukowców wchodzących w skład Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego funkcjonującego w ramach powołanej w 1987 roku Komisji do Spraw Reformy Prawa Karnego byli między innymi profesorowie: Teodor Szymanowski, Stefan Lelental, Zbigniew Hołda, Jerzy Jasiński, Zofia Ostrianska, Stanisław Paweła, Andrzej Rzepliński, Zofia Świda i Stanisław Walczak²¹. Podstawowe założenia polityki penitencjarnej odzwierciedlone w przepisach tego kodeksu zostały wypracowane w toku ożywionych sporów o właściwy model wykonywania kary pozbawienia wolności. Debaty poświęcone tej problematyce prowadzone w literaturze naukowej i w Zespole Prawa Karnego Wykonawczego uwzględniały wcześniejsze doświadczenia polskiego systemu penitencjarnego oraz ówczesne światowe tendencje w zakresie wykonywania kar.

Charakter sporów wokół modelu wykonywania kary pozbawienia wolności w projekcie kodeksu karnego wykonawczego wyznaczony był upadkiem socjalistycznego państwa oraz transformacją polityczną, gospodarczą i społeczną. Nie można także zapominać, że prace nad tym projektem przypadały na okres powszechnego rozczarowania ideologią resocjalizacji. W międzynarodowych dyskusjach penologicznych odwoływano się wówczas do uproszczonej formuły *nothing works* („nic nie działa”), która wskazywała na nieskuteczność programów resocjalizacyjnych realizowanych wobec skazanych w zakładach karnych i w warunkach wolnościowych²². Bez wątplenia echa tych dyskusji przenikały

²¹ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020, s. XI.

²² A. Marek, *Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki kryminalnej*, [w:] *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G.B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 68–70; B. Stańdo-Kawecka, *O znaczeniu korekcyjnego wymiaru*

także do Polski i wpływały na kierunki proponowanych reform polityki penitencyjnej, skłaniając ich autorów do odchodzenia od idei przymusowej resocjalizacji osób pozbawionych wolności.

Uchwalony w 1997 roku kodeks karny wykonawczy zawierał niewiele rozwiązań przejętych z wcześniejszego kodeksu z 1969 roku. Nie oznaczało to jednak, że Zespół Prawa Karnego Wykonawczego nie korzystał z orzecznictwa oraz doświadczeń legislacyjnych i praktyki wykonywania kar pod rządami kodyfikacji karnej z 1969 roku. Jak podkreślał Teodor Szymanowski, było wprost przeciwnie, ponieważ do wcześniejszych doświadczeń sięgano szeroko, między innymi po to, aby „uniknąć niedostatków i uchybień dawnego prawa”²³. Twórcy tego projektu w wielu kwestiach dotyczących wykonywania kary pozbawienia wolności mogli także korzystać z pozytywnych doświadczeń polskiego więziennictwa, które związane były z badaniami osobopoznawczymi i klasyfikacją skazanych, różnicowaniem typów zakładów karnych czy rozwojem więzień specjalnych dla skazanych uzależnionych i cierpiących na zaburzenia psychiczne²⁴. Na ostateczny kształt rozwiązań przyjętych w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 roku w dużym stopniu wpłynęły międzynarodowe standardy poszanowania praw człowieka i wykonywania kar wyrażone w dokumentach Organizacji Narodów Zjednoczonych i Rady Europy. Na pierwszej stronie uzasadnienia do rządowego projektu kodeksu karnego wykonawczego stwierdzono na przykład, że:

źródłem inspiracji dla ustawodawstwa karnow wykonawczego są wartości ogólnoludzkie powszechnie przyjmowane w cywilizowanym świecie, które odnajduje się w koncepcji praw człowieka, odzwierciedlonych zwłaszcza w takich dokumentach międzynarodowych, jak: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Międzynarodowe

sprawiedliwości karnej — uwagi w kontekście nowej penologii i paradygmatu ryzyka, [w:] *Po co nam kryminologia...*, s. 86–91.

²³ T. Szymanowski, *Nowy kodeks karny wykonawczy*, [w:] *Przemiany polskiego prawa karnego w latach 1986–2016. Księga Jubileuszowa dedykowana Teodorowi Szymanowskiemu*, red. A. Korwin-Szymanowska, Warszawa 2018, s. 27 (tekst pierwotnie opublikowany w „Państwo i Prawo” 1998, nr 9–10).

²⁴ Por. J. Górski, *Rozwój badań osobopoznawczych*, [w:] *Rozwój penitencjarystyki w PRL. Wybrane problemy*, red. P. Wierzbicki, Warszawa 1988, s. 314–321; A. Kwieciński, *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym*, Warszawa 2017, s. 13–54 oraz cytowana tam literatura.

dowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Reguły Minimum, Europejskie Reguły Penitencjarne²⁵.

Pracom nad projektem kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku towarzyszyło przekonanie członków Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego, że racjonalna polityka penitencjarna musi być powiązana z racjonalną polityką legislacyjną prawa karnego oraz polityką ścigania i sędziowskiego wymiaru kary. Przemawiały za tym doświadczenia z wykonywania kary pozbawienia wolności w przeludnionych i represyjnych więzieniach PRL-u, w których rozwijała się brutalna podkultura więzienna, a utrzymanie porządku opierało się na stosowaniu wobec skazanych surowych rygorów wykonywania kary pozbawienia wolności, a także dotkliwych kar dyscyplinarnych²⁶. Nie pozostawiały one wątpliwości co do tego, że racjonalna polityka penitencjarna wymaga zmniejszenia rozmiarów populacji więziennej. Już w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku w dyskusjach na temat reformy polskiego więziennictwa pojawiały się twierdzenia, że oparcie polityki karnej na zasadzie stosowania kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* pozwoli na ograniczenie liczby tymczasowo aresztowanych i skazanych w jednostkach penitencjarnych do 20 tysięcy osób²⁷. Po znaczącym spadku liczby uwięzionych na początku transformacji ustrojowej do około 40 tysięcy osób pod koniec 1989 roku w literaturze penitencjarnej dominowała opinia, że jest to zmiana względnie trwała, wynikająca z „pewnej reorientacji polityki karnej sądów, które uwolnione od presji politycznych orzekają kary według swego uznania”²⁸.

²⁵ *Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] *Nowe kodeksy karne — z 1997 r. z uzasadnieniami*, red. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak, Warszawa 1997, s. 525.

²⁶ P. Moczydłowski, *Drugie życie więzienia*, Warszawa 1991; P. Moczydłowski, *Przeludnienie więzień. O konsekwencjach populizmu penalnego i ideologizacji polityki kryminalnej w Polsce dla więziennictwa*, [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 457–460.

²⁷ M. Porowski, A. Rzepliński, *O granicach reformy więziennictwa*, [w:] *Spory wokół reformy więziennictwa*, red. S. Walczak, Warszawa 1985, s. 17.

²⁸ Ministerstwo Sprawiedliwości, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, *Przemiany systemu penitencjarnego w Polsce (Fakty i próba oceny)*, oprac. T. Szymanowski, Warszawa 1994, s. 25.

W przepisach kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku można dostrzec wizję polityki penitencyjnej, która łączy racjonalność działania z jasno określonym systemem aksjologicznym. Zasadniczym wyborem aksjologicznym, na którym oparto całą uchwaloną wówczas kodyfikację karną, było podmiotowe i osobowe traktowanie sprawców przestępstw²⁹. Konsekwencją tego wyboru były podstawowe zasady polityki penitencyjnej: humanitaryzmu, poszanowania godności ludzkiej skazanego i upodmiotowienia go w procesie wykonywania kar i innych środków penalnych. Zostały one wyrażone wprost w art. 4 § 1 oraz art. 5 § 1 k.k.w. Pierwszy z tych przepisów stanowił, że kary i inne środki penalne wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego, natomiast drugi przewidywał, że skazany jest podmiotem praw i obowiązków określonych w tym kodeksie. W przypadku skazanych odbywających karę pozbawienia wolności przekonanie o potrzebie poszanowania ich godności oraz traktowania ich podmiotowo znalazło także odzwierciedlenie w przepisach określających cele wykonywania kary pozbawienia wolności w sposób zdecydowanie odmienny od przyjętego w poprzednim kodeksie z roku 1969.

Zgodnie z art. 37 § 1 k.k.w. z 1969 roku wykonywanie kary pozbawienia wolności miało na celu kształtowanie społecznie pożądanego postawy skazanego, a zwłaszcza powinno wdrożyć go do społecznie użytecznej pracy oraz przestrzegania porządku prawnego i tym samym przeciwdziałać powrotowi do przestępstwa. Dla osiągnięcia tego celu ustawodawca przewidywał prowadzenie działalności resocjalizacyjnej, polegającej na poddaniu skazanego dyscyplinie i porządkowi w odpowiednim zakładzie oraz na oddziaływaniu na niego, zwłaszcza przez pracę, naukę i zajęcia kulturalno-oświatowe. W opinii komentatorów przepisy art. 37 k.k.w. z 1969 roku wysławiały fundamentalną dla prawa karnego wykonawczego zasadę resocjalizacji rozumianej jako działalność zmierzająca do zmiany osobowości jednostki, aby była ona zdolna do poprawnego funkcjonowania w społeczeństwie³⁰. Skazany w świetle przywołanych przepisów kodeksu

²⁹ T. Szymanowski, *Godność sprawcy przestępstwa w nowym prawie karnym (Projekty k.k., k.p.k. i k.k.w. z 1995 r.)*, [w:] *Przemiany polskiego prawa...*, s. 21–26 (tekst pierwotnie opublikowany w „Państwo i Prawo” 1995, nr 10).

³⁰ S. Paweła, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Białystok 1994, s. 14.

karnego wykonawczego z 1969 roku był w procesie resocjalizacji przedmiotem oddziaływań ze strony funkcjonariuszy i pracowników zakładów karnych. Taka koncepcja resocjalizacji skazanych w jednostkach penitencjarnych spotkała się w polskiej literaturze naukowej ze sprzeciwem na długo przed uchwaleniem kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku.

Propozycje rezygnacji z przymusowej resocjalizacji skazanych odbywających karę pozbawienia wolności oraz zapewnienia im podmiotowego traktowania w zakładach karnych były dyskutowane już w połowie lat osiemdziesiątych XX wieku³¹. Michał Porowski i Andrzej Rzepliński wskazywali wówczas na potrzebę odrzucenia polityki penitencjarnej traktującej więźnia jak przedmiot manipulacji i modelowania na rzecz respektowania jego godności w następstwie uznania jego podmiotowości³². W konsekwencji takiego stanowiska opowiadali się za ujmowaniem resocjalizacji w kategoriach prawa skazanego, a nie narzuconego z zewnątrz obowiązku³³. Konieczność oparcia nowego kodeksu karnego wykonawczego na zasadach poszanowania godności ludzkiej skazanych oraz ich podmiotowości podkreślał także Zbigniew Hołda, zwracając uwagę na to, że podmiotowe traktowanie więźnia wymaga precyzyjnego uregulowania jego statusu prawnego, poszerzenia jego praw jako użytkownika zakładu karnego i odrzucenia przymusowej resocjalizacji, niemożliwej do pogodzenia z poszanowaniem godności człowieka³⁴.

Wskazywane przez wymienionych autorów kierunki reform więziennictwa zostały uwzględnione w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 roku. Po jego wejściu w życie nastąpiło umocnienie pozycji skazanego na skutek uregulowania jego praw i obowiązków w relacji do organów wykonujących orzeczenie oraz zapewnienia mu gwarancji przestrzegania przysługujących mu praw. W dużym stopniu ograniczono przymus

³¹ M. Porowski, A. Rzepliński, *O granicach reformy...*, s. 1–46; por. M. Porowski, A. Rzepliński, *Granice reformy więziennictwa*, „Archiwum Kryminologii” 13, 1986, s. 141–172.

³² M. Porowski, A. Rzepliński, *O granicach reformy...*, s. 26.

³³ *Ibidem*, s. 16–17.

³⁴ Z. Hołda, *Ochrona godności ludzkiej skazanego w toku odbywania kary pozbawienia wolności*, „Palestra” 32, 1988, nr 7, s. 115–127, <https://tinyurl.com/2uzv8dte> (dostęp: 25.11.2022); Z. Hołda, *Status prawny skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności (ze szczególnym uwzględnieniem statusu zakładowego)*, Lublin 1988, s. 213.

resocjalizacji, choć nie wyeliminowano go całkowicie. W przepisach formułujących cel wykonywania kary pozbawienia wolności (art. 67 § 1 k.k.w.) w sposób zamierzony pominięto pojęcie „resocjalizacji” na rzecz terminologii zakładającej skłanianie skazanego do współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw. Wyrazem daleko idącej rezygnacji z przymusowego oddziaływania resocjalizacyjnego było wprowadzenie trzech systemów wykonywania kary pozbawienia wolności: programowanego oddziaływania, terapeutycznego i zwykłego. Dorośli skazani niespełniający przesłanek skierowania do systemu terapeutycznego uzyskali możliwość wyboru pomiędzy odbywaniem kary w systemach zwykłym i programowanego oddziaływania, a w razie wyboru tego ostatniego mogli współuczestniczyć w tworzeniu programu oddziaływania. W rezultacie tych rozwiązań nastąpiło upodmiotowienie skazanych przez „oddanie wielu ważnych decyzji w ich ręce”³⁵.

Ustawodawca przewidział jednak pewne odstępstwa od działania mającego skłonić skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności do współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw na rzecz obowiązkowych oddziaływań resocjalizacyjnych i terapeutycznych. W odniesieniu do skazanych młodocianych niewymagających skierowania do systemu terapeutycznego w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 roku przyjęto, że zasadniczo będą oni odbywać karę w systemie programowanego oddziaływania niezależnie od ich zgody (art. 95 § 1 k.k.w.). W pierwotnym brzmieniu art. 117 k.k.w., wielokrotnie zmienianego na mocy późniejszych nowelizacji, przymus resocjalizacji został utrzymany w przypadku leczenia lub rehabilitacji skazanych uzależnionych od alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych. Trudno także nie zauważyć braku konsekwencji ustawodawcy, który opowiadając się zasadniczo za dobrowolnym udziałem w oddziaływaniach resocjalizacyjnych, jednocześnie przewidział dokonywanie ocen okresowych postępów w resocjalizacji wszystkich skazanych (art. 76 § 1 k.k.w.)³⁶.

³⁵ T. Szymanowski, *Godność sprawcy...*, s. 26.

³⁶ Szerzej zob. B. Stańdo-Kawecka, *Zasada podmiotowego traktowania skazanych w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 roku*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 54, 2019, s. 255–256.

W polityce penitencjarnej odzwierciedlonej w przepisach kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku duże znaczenie przypisywano przygotowaniu skazanych do zwolnienia z zakładu karnego. Twórcy tego kodeksu, jak wynika z uzasadnienia jego projektu, byli przekonani, że przygotowanie do zwolnienia może wywierać istotny wpływ na efekty wykonywania kary, zwiększając lub unicestwiając pozytywne zmiany osób pozbawionych wolności osiągnięte w trakcie ich pobytu w jednostce penitencjarnej³⁷. Z tego powodu w kodeksie przewidziano możliwość wyodrębnienia okresu do sześciu miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem lub wykonaniem kary w całości jako niezbędnego do przygotowania skazanego do życia w warunkach wolnościowych (art. 164 k.k.w.)³⁸. Warunkowe przedterminowe zwolnienie skazanego z części kary pozbawienia wolności wbrew opinii Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego pozostało w kodyfikacji karnej z 1997 roku instytucją „przepełowioną”, to jest uregulowaną częściowo w kodeksie karnym, a częściowo w kodeksie karnym wykonawczym. Dla członków zespołu pracującego nad tym drugim kodeksem było ono jednym z najważniejszych środków polegających na poddaniu skazanego próbie w celu dania mu „szansy wyjścia na wolność i jednoczesnego sprawdzenia czy — mimo wcześniejszego zwolnienia — będzie można uznać karę za zakończoną”³⁹. Sprawne i skuteczne przygotowanie skazanego do zwolnienia oraz wykonywanie warunkowego przedterminowego zwolnienia wymagało włączenia do wykonywania kary pozbawienia wolności kuratorów sądowych. Autonomiczna kuratorska służba sądowa dysponująca odpowiednią liczbą etatów uznawana była za jeden z warunków realizacji indywidualnoprewencyjnego celu wykonywania kary pozbawienia wolności⁴⁰.

³⁷ *Uzasadnienie rządowego projektu...*, s. 560

³⁸ Szerzej zob. A. Kwieciński, *Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia (art. 164 § 2 k.k.w.) w procesie społecznej readaptacji skazanych*, „Probacja” 2014, nr 1, s. 23–24; W. Kuźmicki, *Przygotowanie do zwolnienia z zakładu karnego na podstawie art. 164 kodeksu karnego wykonawczego. Stan realizacji i potrzeby rozwiązań systemowych*, „Probacja” 2020, nr 1, s. 146–154.

³⁹ T. Szymanowski, Z. Świda, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998, s. 360.

⁴⁰ T. Szymanowski, *Nowy kodeks karny...*, s. 29.

3. Współczesna polityka penitencyjna

Uchwalony w 1997 roku kodeks karny wykonawczy był wielokrotnie (ponad 80 razy) zmieniany. Wprowadzane zmiany miały różnicowany charakter i służyły wielorakim celom: dostosowaniu jego przepisów do wymogów Konstytucji i do zmian w prawie karnym materialnym, usunięciu luk w przepisach lub rozwiązań negatywnie zweryfikowanych przez praktykę, wprowadzeniu nowych instytucji karnow wykonawczych, usprawnieniu i przyspieszeniu postępowania wykonawczego lub implementacji wyroków Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Częstym zmianom kodeksu karnego wykonawczego nie towarzyszyły jednak pogłębione badania empiryczne, które pozwoliłyby ocenić praktykę i skutki stosowania instytucji istotnych dla osiągnięcia indywidualnoprzewencyjnego celu wykonywania kary pozbawienia wolności, takich jak zróżnicowane systemy odbywania kary, przygotowanie skazanych do zwolnienia, warunkowe przedterminowe zwolnienie i odbywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym pod dozorem elektronicznym. Brak takich badań uniemożliwia prowadzenie racjonalnej polityki penitencyjnej rozumianej jako program działania organów władzy publicznej zmierzający do realizacji celów wykonywania kary pozbawienia wolności oraz innych środków izolacji w zakładach karnych i aresztach śledczych w sposób zgodny z aktualnym stanem wiedzy i przyjętym systemem aksjologicznym.

W ostatnim czasie obszerna ustawa nowelizująca kodeks karny wykonawczy została uchwalona 5 sierpnia 2022 roku (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855). Zgodnie z komunikatami Ministerstwa Sprawiedliwości stanowi ona jeden z elementów reform ustawodawczych składających się na program „Nowoczesne więziennictwo” przygotowany pod kierunkiem wiceministra Michała Wosia⁴¹. Deklarowanymi celami tej ustawy w świetle uzasadnienia do jej projektu⁴² były: poprawa warunków bezpieczeństwa

⁴¹ Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwa Sprawiedliwości, *Wchodzi w życie program „Nowoczesne Więziennictwo”*, Portal Gov.pl, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/wchodzi-w-zycie-program-nowoczesne-wieziennictwo> (dostęp: 25.11.2022).

⁴² Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2376, Sejm IX kadencji, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2376> (dostęp: 25.11.2022).

jednostek penitencjarnych, ochrona społeczeństwa przed sprawcami najcięższych przestępstw, poprawa warunków wykonywania obowiązków przez funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej oraz usprawnienie wykonywania kar i tymczasowego aresztowania.

Wśród wielokierunkowych zmian wprowadzonych wspomnianą ustawą są takie zmierzające do zmniejszenia populacji więziennej przez rozszerzenie stosowania dozoru elektronicznego jako formy wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym. Szerszemu stosowaniu tego dozoru ma służyć przyznanie komisji penitencjarnej uprawnienia do udzielenia skazanemu, który rozpoczął już odbywanie kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym, zezwolenia na odbycie jej w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli orzeczona kara nie przekracza czterech miesięcy i spełnione są pozostałe przesłanki uregulowane w art. 431la § 1 k.k.w. Innym sposobem zwiększenia liczby skazanych dozorowanych elektronicznie ma być możliwość udzielenia zezwolenia na odbycie tej kary w systemie dozoru elektronicznego (przy spełnieniu pozostałych warunków) skazanemu, wobec którego orzeczono karę pozbawienia wolności w wymiarze niższym niż trzy lata i któremu pozostała do odbycia w zakładzie karnym część tej kary w wymiarze nie większym niż sześciu miesięcy (art. 431a k.k.w.).

Wpływ wprowadzonych zmian na rozmiary populacji więziennej będzie można ocenić za kilka lat, natomiast już teraz można wyrazić pewne obawy dotyczące racjonalności ich założeń. W przypadku skazanych na karę pozbawienia wolności niższą niż trzy lata odbycie części tej kary nieprzekraczającej sześciu miesięcy w systemie dozoru elektronicznego w zamierzeniu ustawodawcy nie jest etapem poprzedzającym warunkowe przedterminowe zwolnienie — stanowi alternatywę dla takiego zwolnienia. W sytuacji zastępowania warunkowego przedterminowego zwolnienia odbywaniem kilku ostatnich miesięcy kary poza zakładem karnym pod dozorem elektronicznym trudno oczekiwać znaczącego zmniejszenia liczby skazanych w jednostkach penitencjarnych. W świetle aktualnej wiedzy na temat skuteczności interwencji korekcyjnych pojawiają się także wątpliwości co do indywidualnoprewencyjnych efektów takiego rozwiązania, jeżeli elektroniczne monitorowanie skazanych nie będzie poprzedzone odpowiednim przygotowaniem ich do zwolnienia i nie zostanie połączone ze skoordynowanym wsparciem w pierwszym okresie po opuszczeniu zakładu karnego.

Bez wątpienia polityka penitencyjna ukierunkowana na ograniczanie przestępczości powrotnej przez dobrze zaplanowane i odpowiednio realizowane interwencje korekcyjne oraz zapewnienie skazanemu wsparcia po opuszczeniu zakładu karnego, w tym także możliwości kontynuowania oddziaływań leczniczych i terapeutycznych rozpoczętych w jednostkach penitencyjnych, nie należy obecnie do priorytetów Ministerstwa Sprawiedliwości. Liczne zmiany przepisów regulujących wykonywanie kary pozbawienia wolności wprowadzone na mocy nowelizacji sierpniowej z 2022 roku mają na celu zaostrzenie warunków jej odbywania. Można wśród nich wymienić ograniczenie możliwości korzystania przez skazanych z telefonu (art. 105b § 1 k.k.w.), obowiązek uiszczania przez każdego skazanego przebywającego w danej celi zryczałtowanej miesięcznej opłaty w związku z użytkowaniem dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego (art. 110b § 1 k.k.w.) czy wprowadzenie do katalogu kar dyscyplinarnych pozbawienia skazanego możliwości korzystania z widzeń i samoinkasującego aparatu telefonicznego na okres do 28 dni (art. 143 § 1 pkt 7a k.k.w.).

Ten kierunek reformowania więziennictwa uzasadniany był na konferencjach prasowych i w czasie wystąpień sejmowych Ministra Sprawiedliwości Zbigniewa Ziobry przez odwoływanie się do stereotypowych poglądów o więzieniach funkcjonujących jak sanatoria. W swoich wypowiedziach minister Ziobro podkreślał, że „więzienie to nie sanatorium, a osadzeni to nie kuracjusze”⁴³. Wyjaśniając przygotowane przez ministerstwo reformy, tłumaczył: „Chcemy, aby kary były adekwatne do winy, aby niosły ze sobą realną dolegliwość, która będzie zniechęcać tych »wczasowiczów«, którzy tam trafiają, by więcej już tam trafić nie chcieli”⁴⁴. Tego typu stwierdzenia sugerują powrót do polskich zakładów karnych koncepcji „wychowania przez dyscyplinę”, aplikowanej skazanym

⁴³ „Więzienie to nie sanatorium”. *Resort sprawiedliwości zapowiada zmiany*, „Do Rzeczy”, 7.07.2022, <https://dorzeczy.pl/kraj/321715/wiezienie-to-nie-sanatorium-ziobro-i-wos-zapowiadaja-zmiany.html> (dostęp: 25.11.2022); G. Broński, *Skazanci bez kolejki do lekarza? Więzienie to nie sanatorium*, *Niezależna.pl*, 22.08.2022, <https://niezalezna.pl/45-4714-skazancy-bez-kolejki-do-lekarza-wiezienie-to-nie-sanatorium> (dostęp: 25.11.2022).

⁴⁴ Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwa Sprawiedliwości, *Sejm uchwalil program reform „Nowoczesne Więziennictwo”*, Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosci/centralny-zarząd-służby-więziennej-sejm-uchwalil-program-reform-nowoczesne-więziennictwo> (dostęp: 25.11.2022).

w okresie PRL-u w formie zaostrzonych rygorów wykonywania kary. Mają one niewiele wspólnego z wizją nowoczesnego więziennictwa w ujęciu twórców kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku, która opierała się na przekonaniu, że istotą kary pozbawienia wolności jest samo pozbawienie skazanego wolności, a nakładane na niego ograniczenia i restrykcje nie mogą służyć celowemu potęgowaniu dolegliwości odbywanej przez niego kary. W sprzeczności z taką wizją nowoczesnego więziennictwa pozostają także zmiany przepisów karnowykonalnych poszerzające dyskrecyjną władzę administracji zakładów karnych, która „w szczególnie uzasadnionych wypadkach” może dostarczyć skazanemu znaczki pocztowe na korespondencję (art. 105 § 6a k.k.w.), udzielić zgody na dodatkową rozmowę telefoniczną poza terminami ustalonymi w porządku wewnętrznym zakładu karnego (art. 105b § 1a k.k.w.) lub zwolnić go od uiszczania zryczałtowanej opłaty w związku z użytkowaniem dodatkowego sprzętu elektronicznego lub elektrycznego (art. 110b § 5 k.k.w.). Przeczą one bowiem podstawowym założeniom pierwotnej wersji tego kodeksu, które odnosiły się do ograniczenia władztwa zakładowego w relacjach skazanych z administracją penitencjarną na rzecz precyzyjnego uregulowania statusu prawnego osób pozbawionych wolności w przepisach ustawowych.

Podsumowanie

Podstawowe założenia polityki penitencjarnej odzwierciedlone w przepisach kodeksu karnego wykonawczego z 1997 roku zostały wypracowane w toku naukowych sporów o właściwy model wykonywania kary pozbawienia wolności. Pracom nad projektem tego kodeksu towarzyszyło przekonanie członków Zespołu Prawa Karnego Wykonawczego, że racjonalna polityka penitencjarna musi być powiązana z racjonalną polityką legislacyjną prawa karnego oraz polityką ścigania i sędziowskiego wymiaru kary. W jego przepisach można dostrzec wizję polityki penitencjarnej, która łączy racjonalność działania z jasno określonym systemem aksjologicznym i opiera się na zasadach humanitaryzmu, poszanowania godności ludzkiej skazanego i upodmiotowienia go w procesie wykonywania kar i innych środków penalnych. Nowelizacja przepisów tego kodeksu na mocy ustawy z 5 sierpnia 2022 roku wprowadziła między

innymi zmiany zmierzające do zwiększenia dolegliwości odbywanej kary pozbawienia wolności, uzasadniane przez Ministerstwo Sprawiedliwości odwoływaniem się do hasła „więzienia to nie sanatoria”. Przekonania twórców tej nowelizacji odnośnie do odstrasżającego skutku surowych kar wykonywanych w zaostrzonych warunkach nie znajdują potwierdzenia w badaniach naukowych dotyczących ograniczania przestępczości, w tym przestępczości powrotnej. Przy wysokim udziale recydywistów penitencyjnych w populacji osób obecnie pozbawionych wolności w polskich jednostkach penitencyjnych niepokojąca jest koncentracja władz odpowiedzialnych za planowanie polityki penitencjarnej na ochronie społeczeństwa przez odstrasżanie od przestępczości przy jednoczesnym marginalizowaniu działań ukierunkowanych na realizację odpowiednich interwencji korekcyjnych, poprawę przygotowania skazanych do zwolnienia oraz wspieranie ich po opuszczeniu zakładu karnego.

Bibliografia

- Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwa Sprawiedliwości, *Sejm uchwalil program reform „Nowoczesne Więziennictwo”*, Służba Więzienna, <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/centralny-zarząd-służby-więzienniczej-sejm-uchwalil-program-reform-nowoczesne-więziennictwo>.
- Biuro Komunikacji i Promocji Ministerstwa Sprawiedliwości, *Wchodzi w życie program „Nowoczesne Więziennictwo”*, Portal Gov.pl, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/wchodzi-w-zycie-program-nowoczesne-więziennictwo>.
- Błachut J., *Kryminologia a polityka kryminalna*, [w:] *Po co nam kryminologia? Księga jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej*, red. W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, P. Wiktorska, K. Buczkowski, Warszawa 2019, s. 51–66.
- Broński G., *Skazańcy bez kolejki do lekarza? Więzienie to nie sanatorium*, Niezależna.pl, 22.08.2022, <https://niezalezna.pl/454714-skazancy-bez-kolejki-do-lekarza-wiezienie-to-nie-sanatorium>.
- Górski J., *Rozwój badań osobopoznawczych*, [w:] *Rozwój penitencjarystyki w PRL. Wybrane problemy*, red. P. Wierzbiński, Warszawa 1988, s. 314–354.
- Hołda Z., *Ochrona godności ludzkiej skazanego w toku odbywania kary pozbawienia wolności*, „Palestra” 32, 1988, nr 7, s. 114–127, <https://tinyurl.com/2uzv8dte>.
- Hołda Z., *Status prawny skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności (ze szczególnym uwzględnieniem statusu zakładowego)*, Lublin 1988.
- Kaczmarek T., *Patologia społeczna a polityka kryminalna*, „Palestra” 31, 1987, nr 6, s. 25–37, <https://tinyurl.com/37kvzbu5>.

- Krukowski A., *Resocjalizacja przestępców*, [w:] *Kryminologia*, red. W. Świda, Warszawa 1977, s. 411–433.
- Kuźmicki W., *Przygotowanie do zwolnienia z zakładu karnego na podstawie art. 164 kodeksu karnego wykonawczego. Stan realizacji i potrzeby rozwiązań systemowych*, „*Probacja*” 2020, nr 1, s. 141–168.
- Kwieceński A., *Instytucja odroczonego warunkowego zwolnienia (art. 164 § 2 k.k.w.) w procesie społecznej readaptacji skazanych*, „*Probacja*” 2014, nr 1, s. 21–35.
- Kwieceński A., *Wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie terapeutycznym*, Warszawa 2017.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Lelental S., *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 1990.
- Lernell L., *Współczesne zagadnienia polityki kryminalnej. Problemy kryminologiczne i penologiczne*, Warszawa 1978.
- Marek A., *Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki kryminalnej*, [w:] *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G.B. Szczygieł, Białystok 2009, s. 61–76.
- Ministerstwo Sprawiedliwości, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, *Przemiany systemu penitencjarnego w Polsce (Fakty i próba oceny)*, oprac. T. Szymanowski, Warszawa 1994.
- Moczydłowski P., *Drugie życie więzienia*, Warszawa 1991.
- Moczydłowski P., *Przeludnienie więzień. O konsekwencjach populizmu penalnego i ideologizacji polityki kryminalnej w Polsce dla więziennictwa*, [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 453–486.
- Pawela S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Białystok 1994.
- Porowski M., Rzepliński A., *Granice reformy więziennictwa*, „*Archiwum Kryminologii*” 13, 1986, s. 141–172.
- Porowski M., Rzepliński A., *O granicach reformy więziennictwa*, [w:] *Spory wokół reformy więziennictwa*, red. S. Walczak, Warszawa 1985, s. 1–46.
- Stańdo-Kawecka B., *O znaczeniu korekcyjnego wymiaru sprawiedliwości karnej — uwagi w kontekście nowej penologii i paradygmatu ryzyka*, [w:] *Po co nam kryminologia? Księga jubileuszowa Profesor Ireny Rzeplińskiej*, red. W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst, P. Wiktorska, K. Buczkowski, Warszawa 2019, s. 81–94.
- Stańdo-Kawecka B., *Zasada podmiotowego traktowania skazanych w kodeksie karnym wykonawczym z 1997 roku*, „*Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego*” 54, 2019, s. 239–263.
- Szymanowski T., *Godność sprawcy przestępstwa w nowym prawie karnym (Projekt y k.k., k.p.k. i k.k.w. z 1995 r.)*, [w:] *Przemiany polskiego prawa karnego w latach 1986-2016. Księga Jubileuszowa dedykowana Teodorowi Szymanowskiemu*, red. A. Korwin-Szymanowska, Warszawa 2018, s. 21–26.

- Szymanowski T., *Nowy kodeks karny wykonawczy*, [w:] *Przemiany polskiego prawa karnego w latach 1986-2016. Księga Jubileuszowa dedykowana Teodorowi Szymanowskiemu*, red. A. Korwin-Szymanowska, Warszawa 2018, s. 27–43.
- Szymanowski T., *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencyjnej*, Warszawa 2017.
- Szymanowski T., Świda Z., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1998.
- Śliwowski J., *Prawo i polityka penitencyjna*, Toruń 1978.
- Tobis A., *Prawo penitencyjne i polityka penitencyjna*, Poznań 1978.
- Uzasadnienie rządowego projektu nowego kodeksu karnego wykonawczego*, [w:] *Nowe kodeksy karne — z 1997 r. z uzasadnieniami*, red. I. Fredrich-Michalska, B. Stachurska-Marcińczak, Warszawa 1997, s. 525–570.
- Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2376, Sejm IX kadencji, <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/druk.xsp?nr=2376>.
- Walczak S., *Prawo penitencyjne. Zarys systemu*, Warszawa 1972.
- Walczak S., *Postępowanie ze skazanymi w polskim systemie penitencyjnym. Zarys polityki penitencyjnej*, Warszawa 1992.
- „*Więzienie to nie sanatorium*”. *Resort sprawiedliwości zapowiada zmiany*, „Do Rzeczy”, 7.07.2022, <https://dorzeczy.pl/kraj/321715/wiezienie-to-nie-sanatorium-ziobro-i-wos-zapowiadaja-zmiany.html>.

Penitentiary policy after 25 years since the adoption of the Code of the Execution of Penalties

Abstract

The article focuses on basic assumptions of the Polish penitentiary policy reflected in both the original version of the 1997 Code of the Execution of Penalties and the 2022 Act amending this Code. Fundamental principles of the penitentiary policy in the light of the 1997 Code included humanitarianism, respecting the human dignity of convicts, and treating them as entities with specific rights and duties. Recent changes introduced by the Act of 5 August 2022 suggest a return to the idea of “education through discipline.” It was popular under the previous penal codification of 1969 and consisted in applying harsh prison regimes to offenders considered by the then authorities to be particularly dangerous for the state. However, the strategy of deterring crime through severe punishments enforced in harsh conditions has not been supported by scientific research and cannot be the basis for a humanitarian and rational penitentiary policy.

Keywords: prisoner, prison sentence, criminal policy, rational penitentiary policy